

HUUB KURSTJENS

Een zachte landing, maar hoe nu verder?

'De aankondiging van een 'zachte landing' in een Kleio-artikel is m.i. terecht geweest.'

Dit was één van de reacties op de vmbo-examens geschiedenis die te lezen viel op de site van de VGN. Mooi, denk je dan, dat is gelukt. Maar komen de examens tegemoet aan de wensen en verlangens van docenten en leerlingen? Zijn ze een weergave van wat het examenprogramma voorschrijft? Is dit de richting waarin het vmbo-examen geschiedenis zich in de toekomst moet ontwikkelen? Hierover gaat dit artikel.¹

Met enige spanning werd er door docenten uitgekeken naar de nieuwe vmbo-examens geschiedenis. Voor het eerst was er sprake van een loskoppeling van de examenonderwerpen tussen vmbo en havo/vwo. Nieuw was de systematiek waarbij uit een reeks van zes vastgestelde onderwerpen er telkens twee jaarlijks geëxamineerd worden, niet meer met uitgewerkte stofomschrijvingen, maar op basis van globale eindtermen. Ten slotte was het nieuw dat er op drie verschillende niveaus examen werd afgenomen: in de gemengde/theoretische leerweg (GLTL), de kaderberoepsgerichte leerweg (KB) en in de basisberoepsgerichte leerweg (BB).

Huub Kurstjens is als vakmedewerker geschiedenis en staatsinrichting vmbo verbonden aan de Citogroep

De eerste signalen van onzekerheid bij docenten kwamen na de zomervakantie van 2002, bij het begin van de voorbereiding op de centrale examens. De jaarlijkse nascholingsbijeenkomsten bleken plotseling verdwenen voor het vmbo, een toelichting op het nieuwe examenprogramma en de globale eindtermen ontbrak.

Ondanks enkele publicaties in *Kleio* en informatie via de examengids op internet was er onduidelijkheid en onzekerheid alom.² Waar dan naar toe met vragen over het centraal examen? De plaats waar ze gemaakt worden natuurlijk: de Citogroep. Talloze telefoontjes kwamen er bij de medewerkers binnen met vragen. Vandaar dat besloten werd een nascholing aan te bieden. De reacties waren zo massaal (bijna 250 docenten reageerden!) dat er niet één, maar liefst drie nascholingsbijeenkomsten belegd zijn in februari.

De waardering voor dit initiatief was groot getuige de reacties op de evaluatieformulieren, maar het is de vraag of het instituut waar het examen ontworpen wordt ook de aangewezen instantie is om dit soort nascholingen te organiseren.

Problemen

Tijdens deze bijeenkomsten bleken er enkele belangrijke kritiek- en pijnpunten te zijn.

- Er ontbreekt een verantwoording met betrekking tot de keuze van de onderwerpen.
- Er ontbreekt een nadere toelichting op de eindtermen, zoals dat bij de 'oude' stofomschrijvingen het geval was.
- De zes aangewezen onderwerpen zijn thema's die de leerlingen nauwelijks aanspreken en er is veel overlap (alweer de rol van de overheid, alweer die eeuwige verzuiling...). Verder vonden de

leraren dat er te weinig sprake is van 'echte' geschiedenis, te veel een maatschappijleerachtige benadering, zoals discussies rondom euthanasie, abortus en genetische manipulatie of die betrekking hebben op sociale wetgeving en de verzorgingsstaat.

- Specifieke, leerbare kennis, meer in het bijzonder over 'mensen van vlees en bloed' waarmee leerlingen zich kunnen vereenzelvigen ontbreekt.
- In de geschiedenismethoden worden de onderwerpen op verschillende manieren uitgewerkt.
- Er was onzekerheid over hoe het best op het nieuwe examen voorbereid kan worden. In het verlengde hiervan: hoe de eindtermen in valide en betrouwbare toetsvragen om te zetten.
- En, last but not least, wat te doen met de veranderde, volgens velen gemarginaliseerde, positie van het vak geschiedenis in het vmbo?

Het mag duidelijk zijn dat de CEVO verantwoordelijk is voor het uiteindelijke resultaat: het centraal examen. En dat de Citogroep daarom niet inhoudelijk kan ingaan op de genoemde kritiekpunten. De VGN heeft dat inmiddels via een vmbo-enquête wél gedaan.³ Relevant voor het examen daarbij is dat meer dan 95% van de ondervraagden aangeeft dat het een goede zaak zou zijn als 'de VGN een actie start voor het schrijven van een meer uitvoerige stofomschrijving bij een onderwerp voor het eindexamen geschiedenis VMBO'. Het VGN-bestuur heeft een initiatief in die richting ontplooid. In het komende jaar zal deze wens zeker nog niet verwezenlijkt kunnen worden, maar hopelijk wel in enigerlei vorm in de daaropvolgende jaren.

Algemene opmerkingen na het examen: KB en GLTL

Het examen was goed te doen, vonden zowel leerlingen als docenten. Het was zelfs aan de (te) gemakkelijke kant. De vrees vooraf dat het wel eens een slachting zou kunnen worden, bleek ongegrond. Het aantal klachten bij het IAKS over de vmbo examens geschiedenis was, vergeleken met andere vakken en met andere jaren, erg laag. Toch viel af en toe

een verzuchting te bespeuren die meer vertelt over de samenstelling van de leerlingenpopulatie op school en de problemen van docenten om minder aantrekkelijke geschiedenis-onderwerpen te behandelen, dan over het examen zelf.

(‘Ik heb veel allochtone leerlingen in mijn klas dus die weten niet zoveel van politiek af’.)

Veel leerlingen waren verontwaardigd omdat ze veel hadden moeten leren, maar daar in het examen nauwelijks iets van terug zagen. Ook docenten klaagden over de geringe diepgang in de stof en over te algemene vaardigheden. *(‘Het examen is steeds meer tekstverklaren en plaatjes kijken. Veel historische kennis is niet meer nodig.’)*

Oorzaak hiervan is vooral de vervanging van gedetailleerde stofomschrijvingen door globale eindtermen, waardoor onduidelijk wordt wat aan basiskennis verondersteld mag worden. De examenmakers zijn, mede als gevolg van deze onduidelijkheid, dicht bij de eindtermen gebleven. Uit de reacties van docenten bleek dat eenvoudige vragen waarvoor weinig feitelijke historische kennis nodig was, een verschraling van het vak gevonden werden.

Sommige docenten reageerden verbolgen over het opnemen van namen in het examen die door leerlingen niet gekend hoefden te worden. Bijvoorbeeld in vraag 31:⁴

-
31. Welke overheidsmaatregel past bij de aanpassingspolitiek van Colijn?
- A. de overheidsinkomsten blijven gelijk
 - B. de salarissen verhogen
 - C. de steunuitkeringen verlagen
-

De reactie van een docent op deze vraag: *‘Colijn? in mijn methode wordt deze man niet genoemd’.*

Bij deze vraag is het kennen van de naam Colijn geen voorwaarde om tot het juiste antwoord te komen, net zo min als bij de andere vragen waar namen in voorkomen. Als een naam in een examenopgave wel van belang blijkt te zijn, dan wordt de betreffende persoon eerst geïntrodu-

ceerd. In de twee examenonderwerpen van dit jaar is alleen de naam van Multatuli genoemd in de eindtermen, verder niemand (en dan nog slechts als specificatie).

Hetzelfde doet zich voor bij vraag 29 waarin een vaandel opgenomen was met de naam Luther. Ook die vraag was te maken zonder de persoon in kwestie te kennen omdat er ook andere aanknopingspunten waren die tot het juiste antwoord leidden.⁵

Fundamenteel is de vraag wat leerlingen vanuit de basisvorming nog aan kennis mee krijgen en wat zij daarvan in vmbo leerjaar 3 en 4 nog weten.

Een docent merkte op dat *‘een tweedeling (katholiek en protestant) de meeste leerlingen van nu weinig meer zegt. In de lessen zullen velen overgeschakeld zijn op “confessioneel”.* Dat zou inhouden dat het verschil tussen katholicisme en protestantisme niet meer bekend verondersteld mag worden. Was het dan wel mogelijk de Nederlandse Opstand of aspecten van de verzuiling zinvol te behandelen in de klas zonder dat verschil uit te leggen? Dat moest immers in de basisvorming aan de orde geweest zijn.⁶

Over het vaardigheidsgehalte verschillen de docenten van mening, blijkt uit de reacties op de VGN-sitete. Leuke ('echte geschiedenis') vragen vond men vooral vraag 17, 21/22 en 37.⁷

-
17. Vóór de Tweede Wereldoorlog wilde Sockarno niet samenwerken met Nederland. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werkte hij wél samen met Japan. Leg beide keuzes uit. Doe het zo: geen samenwerking met Nederland, omdat ... wel samenwerking met Japan, omdat ...
-

21. Stel je voor: het gemeentebestuur van Den Haag wil een nieuw aangelegd plein vernoemen naar de oud-inwoner van Den Haag, Poncke Princen. Tijdens zijn diensttijd in Indonesië besloot

hij zich aan te sluiten bij de Republiek Indonesië en vocht hij samen met de Indonesische nationalist tegen het Nederlandse leger.

Noem één argument waarom het ondenkbaar is dat er in 1950 in Den Haag een voorstel gedaan zou worden om een plein naar Poncke Princen te noemen.

22. Noem één argument waarom het gemeentebestuur van Den Haag nu wel met zo'n voorstel zou kunnen komen.

37. Marijke en haar oma lezen in de krant een artikel over een plan van de regering. In dit plan staat dat alleenstaande vrouwen met kinderen ouder dan vijf jaar verplicht zijn een baan te zoeken. Ze mogen niet meer volledig afhankelijk zijn van uitkeringen. Marijke vindt het een goed plan, maar haar oma niet. Wel zijn ze het met elkaar eens dat de verzorgingsstaat ook in de toekomst moet blijven bestaan.

Met wie ben jij het eens? Noem twee verschillende argumenten om je mening duidelijk te maken.

Bedenk ook een tegenargument van degene met wie je het niet eens bent.

Doe het zo:

Eens met Marijke/oma (maak een keuze), want ... (geef twee argumenten).

één tegenargument: ...

Minder geslaagde vragen vond men vraag 23 en 24 (ongelukkige splitting van een vraag over de Armenwet), 32 en 33 (beschrijvende en verklarende vragen: heeft niets met geschiedenis te maken) en vraag 38 en 39 (sturing van en taalgebruik bij de vraag over discussie rondom euthanasie was verwarrend).

23. In 1854 werd een Armenwet ingevoerd die steun voor de armen regelde.

Wie zou steun aan de armen moeten geven volgens deze wet?

24. Onder welke voorwaarde werd die steun aan de armen gegeven?

38. Vanaf de jaren zeventig tot nu is er in Nederland volop discussie geweest over euthanasie.

Waarom was er aan het begin van de 20e eeuw nog geen discussie over euthanasie en aan het eind van de 20e eeuw wel?

Geef één verklaring die met godsdienst te maken heeft.

Doe het zo:

begin 20e eeuw nog geen discussie, want ... (geef verklaring)

eind 20e eeuw wel discussie, want ... (geef verklaring)

39. Geef een andere verklaring die niet met godsdienst te maken heeft.

Doe het zo:

begin 20e eeuw nog geen discussie, want ... (geef verklaring)

eind 20e eeuw wel discussie, want ... (geef verklaring)

Al met al

Het onderwerp 'De koloniale relatie Indonesië – Nederland' (gemiddelde p'waarde = 73,4) is beduidend beter gemaakt dan het onderwerp 'Sociale zekerheid en verzorgingsstaat in Nederland' (gemiddelde p'waarde = 59,2).

De meerkeuzevragen (p'=76,3) waren een stuk makkelijker dan de open vragen (p'=64,9), een breuk met andere jaren.

Vragen mét bronnen (p'=68,6) waren iets gemakkelijker dan vragen zonder bronnen (p'=64,2).

Opmerkelijk was voorts dat de 50% overlapvragen tussen KB en GLTI voor beide niveaus makkelijker waren dan de specifieke, voor het niveau bedoelde vragen.

Opmerkingen met betrekking tot de basisberoepsgerichte leerweg (BB)

Er zijn heel weinig reacties binnengekomen op het BB-examen.

Wel van hoog niveau: de Minister van Onderwijs, mevrouw Van der Hoeven, gaf in het *Algemeen Dagblad* van 23 mei 2003 haar mening:

'Geen gemakkelijk examen, maar niet onmogelijk om te maken, als de leerlingen goed geleerd hebben. Alleen met feitenkennis, zonder inzicht, zou het moeilijk zijn.'

Over het algemeen vonden leerlingen en docenten dat het examen goed te doen was, zelfs (te) makkelijk. De CEVO deelde deze mening (zie de vastgestelde N-term van 0,1 in de bijlage).

Ook een vaardigheid als het maken van een afweging en het formuleren van een eigen mening is te doen, ondanks de nodige scepsis of dat voor een taalzwakke groep als de BB-leerlingen mogelijk is. Een voorbeeld daarvan is de volgende vraag. Het gaat bij deze vraag niet zozeer om een (sociaal) wenselijk antwoord, als wel om de onderbouwing en beargumentering van de eigen mening.

18. In augustus 1945 riep Soekarno de onafhankelijkheid van Indonesië uit.

Vind jij het wel of niet terecht dat de Nederlandse regering toen soldaten stuurde?

Leg je antwoord kort uit.⁸

Of een ander voorbeeld hiervan uit het andere onderwerp, de verzorgingsstaat.

39. Vanaf de jaren tachtig maakte de regering strengere regels om in aanmerking te komen voor een uitkering. Ook werden de uitkeringen verlaagd.

Vind jij het goed of slecht dat de regering in die tijd ging bezuinigen op de sociale voorzieningen? Leg uit waarom je dat vindt.

Moeilijke vragen, althans door leerlingen als moeilijk ervaren, zijn

V.l.n.r. Bron 27, 28 en 29.

vragen die gericht zijn op het aanbrengen van chronologische ordening. Dat heeft niet alleen te maken met het ontbreken van een grof historisch kader, maar ook met het beredeneren of beargumenteren van een logische ordening.

Een voorbeeld daarvan is vraag 36 (bij het onderwerp de verzorgingsstaat):⁹

36. Hieronder staan drie ontwikkelingen na 1945.

Zet de ontwikkelingen in de juiste tijdvolgorde van vroeger naar later.

- a de aanpassing van de verzorgingsstaat
- b de toename van werklozen en arbeidsongeschikten
- c de wederopbouw

Ten slotte enkele opmerkingen over het BB-examen als geheel. Het onderwerp De koloniale relatie Indonesië – Nederland ($p'=70,5$) was ongeveer net zo moeilijk of makkelijk als het onderwerp Sociale zekerheid en verzorgingsstaat in Nederland ($p'=71,5$).

De meerkeuzevragen ($p'=65,3$) zijn gemiddeld genomen slechter gemaakt dan de open vragen ($p'=73,2$) (te snel geneigd een gokje te wagen?!).

Vragen met bronnen ($p'=67,6$) waren iets moeilijker dan vragen zonder bronnen ($p'=73,0$).

Hoe nu verder?

De reacties van leerlingen, docenten en de VGN op de eerste vmbo-examens geschiedenis zijn niet eensluidend. Enerzijds slaakt men

Gebruik bron 27 tot en met 29.

- 3p ○ 29 Hieronder staan vier stromingen die aan het eind van de 19e en aan het begin van de 20e eeuw een belangrijke rol speelden.

- a katholicisme
- b liberalisme
- c protestantisme
- d socialisme

→ Geef van elke bron aan bij welke stroming deze hoort en leg ook uit waarom. **Let op!** Er blijft één stroming over.

Doe het zo:

Bron 27 hoort bij ... (noem de stroming), omdat ... (geef uitleg). (enz. tot en met bron 29)

Gebruik bron 31.

- 1p ○ 32 Stel, je doet onderzoek naar de steunuitkeringen in de jaren dertig. In jouw onderzoek moet je van de docent een **beschrijvende** vraag stellen bij deze bron, waar de bron een antwoord op geeft. Een beschrijvende vraag begint vaak met de woorden: wie, wat of waar.

→ Maak naar aanleiding van deze bron een **beschrijvende** vraag, waar de bron een antwoord op geeft. **Let op!** Het gaat alleen om de vraag!

Gebruik nogmaals bron 31

- 1p ○ 33 Een **verklarende** vraag begint vaak met de woorden: waarom, wat was de oorzaak/het gevolg van. Het antwoord op een verklarende vraag staat vaak niet in de bron.

→ Maak naar aanleiding van deze bron een **verklarende** vraag. **Let op!** Het gaat alleen om de vraag!

bron 31
over steun en steunuitkering

Om steun te krijgen moesten de werklozen zich bij de stempelokalen melden, soms wel twee keer per dag. Met deze dagelijkse meldplicht moesten zij bewijzen dat ze geen betaald werk hadden. Bijverdiensten moesten worden opgegeven. Vaak werden zelfs de kleinste bijverdiensten van de steunuitkering afgetrokken. Nadat een ambtenaar alles had goedgekeurd, werd op de werklozenkaart een stempel met de datum gezet.

Bijlage: het vmbo-examen 2003 in cijfers

	GLTL / D	KB / C	BB
gemiddelde score	37,88	35,48	36,21
gemiddelde p' waarde*	66,5	65,7	71,0
vastgestelde N-term*	0,8	0,5	0,1
% onvoldoende	8%	10%	16%
gemiddeld cijfer	6,8	6,4	6,5
aantal vragen	40	36	40
schaallengte	57	54	51
aantal kandidaten	13441	1378	469
steekproefgrootte	2404	124	146

* De p'-waarde is het door de leerlingen behaalde percentage van de maximaal haalbare score. De gemiddelde p'-waarde heeft betrekking op het aantal kandidaten dat de betreffende vraag juist beantwoordt. In een formule uitgedrukt: $\text{gemiddelde p' waarde} = (\text{gemiddelde score} \times 100) : \text{de maximale toetscore}$.

* De N-term is de normeringsterm, een ijkvariabele die ervoor moet zorgen dat aan kandidaten in verschillende jaren en tijdvakken even zware eisen worden gesteld. De besluitvorming over de normering verloopt in drie fasen:

- 1 De vakmedewerker van de Citogroep geeft een advies aan de vaksectie van de CEVO, op basis van de analyses van de afnamegegevens.
- 2 De vaksectie voegt aan dit advies een inhoudelijke beoordeling van het examen toe. Die komt tot stand op basis van de reacties en commentaren van bijvoorbeeld vakverenigingen, platformen en het LAKS, maar ook rechtstreeks van docenten en leerlingen. De combinatie van het Cito-advies en de inhoudelijke beoordeling leidt tot een normeringsadvies van de vaksectie aan het dagelijks bestuur van de CEVO.
- 3 Het dagelijks bestuur van de CEVO verzamelt en beoordeelt de adviezen en stelt uiteindelijk de definitieve normering vast. Het resultaat is hierboven te zien.

een zucht van verlichting dat de examens minder moeilijk waren dan gevreesd. ("Ik vond het goed te doen", "De aankondiging van een 'zachte landing' is m.i. terecht geweest".) Anderzijds wordt een verschraving van het vak door te veel generalisaties en te weinig diepgang niet wenselijk geacht. ("Al met al een aardig examen, met nog wel hier en daar een opmerking. Ik ben wel benieuwd hoeveel keer je rond de zes thema's een goed examen kan bouwen. Ik denk dat je al snel de stof hebt uitgekauwd.").

Hierbij aansluitend speelt de telkens terugkerende discussie tussen kennis

en vaardigheden, maar nu aangezwengeld en aangescherpt door de globale eindtermen van het examenprogramma.

Deze vormen op zichzelf al een punt van discussie: moeten ze ruim geïnterpreteerd worden of juist niet?

Uit het commentaar op de examens valt af te leiden dat docenten en leerlingen, begrijpelijkerwijs, dicht bij de interpretatie van de eindtermen blijven zoals die in hun eigen lesmethode is uitgewerkt. Maar examens worden nu eenmaal *niet* gemaakt op basis van lesmethodes, maar op basis van het examenprogramma. Met opmerkingen als

"Memo stelt ...", "In Pharos staat ...", "In het katern *Bronnen* lees ik ...", valt dan ook weinig te doen. Wat overblijft is voorbereiding op basis van de geest en de inhoud van het huidige examenprogramma, door een docent kernachtig samengevat als "de makers zijn zeer dicht bij de eindtermen gebleven".

Hoeveel ruimte blijft er daadwerkelijk over om de eindtermen ruimer of op verschillende manieren te interpreteren? Welke voorkennis mogen de examenmakers veronderstellen? De leerlingen in het vmbo zijn niet gebaat met experimenten die sterk afwijken van hun mogelijkheden en capaciteiten. Daarom kan de conclusie niet anders luiden dan dat de examens voor het komende jaar niet wezenlijk anders zullen zijn dan die van dit jaar, met alle voor- en nadelen die daarbij horen.

Noten

1. Citaten van docenten in dit artikel zijn ontleend aan de reacties die op de VGN-site te lezen waren: <http://www.vgnkleio.nl/reacties>
2. Zie de artikelen over het vmbo eind-examen in *Kleio* nr.2/2000 en nr.4 en nr.7 van 2002 en de examengids op <http://examengids.slo.nl/e21/slocito/guest/000/000/000/001fs> (met excuses voor de lange titel).
3. Zie de uitkomst van de enquête in *Kleio* nr.2/2003, 46.
4. p' is 72, een vraag is makkelijker naarmate de p'-waarde hoger is. Een p'-waarde van 80 betekent een zeer gemakkelijke, een p'-waarde van 20 een zeer moeilijke vraag. Dit was dus een makkelijke vraag.
5. p' is 37. Dit was dus wel een moeilijke vraag.
6. De nieuwe plannen voor het vak geschiedenis en staatsinrichting en het leergebied Mens en Maatschappij in de basisvorming zijn te zien op www.vernieuwingbasisvorming.nl De doelen staan onder basisvorming - bestanden - in het werkdokument *Basisvorming, keuzes aan de school*.
7. Vraag 17: p' is 68, vraag 21: p' is 77, vraag 22: p' is 56, vraag 37: p' is 57.
8. p' is 56.
9. p' is 11(!)